

GÜNER DOĞAN
“Venediklü ile dahi sulh oluna”

GÜNER DOĞAN Ankara'da doğdu. Lisans ve doktora derecelerini Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'nden aldı. Doktora döneminde Milli Eğitim Bakanlığı, Yükseköğretim Kurulu, Venezia Fondazione Cini, Università di Bologna, Università Ca' Foscari'nin bursları ve davetleri ile ardından Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar biriminde Prof. Dr. Mehmet Öz ile yaptığı proje ve nihayetinde Hacettepe Üniversitesi Avrupa Birliği Koordinatörlüğü Erasmus+ programı vasıtasıyla farklı zaman dilimleri içerisinde Venedik, Bologna, Napoli, Cenova, Padova, Paris, Londra ve İstanbul'da hem doktora tezi kapsamında hem de Türk tarihini yakından ilgilendiren belgelerin tespit edilmesi noktasında çalışmalar yaptı. Università Ca' Foscari'de ve Paris INALCO'da (Institut National des Langues et Civilisations Orientales) dil eğitimleri aldı. Università di Bologna ile gerçekleştirdiği proje kapsamında editörlüğünü yaptığı *Boundary Letters Ottoman Officials to Luigi Ferdinando Marsili (1699-1701)* adlı çalışması bulunmaktadır. Osmanlı-Venedik ilişkileri, Osmanlı diplomasisi ve Osmanlı sınırları üzerine araştırmalar yapmaktadır. Karatekin Üniversitesi Tarih Bölümü'nde öğretim üyesidir.

İletişim Yayınları 2529 • Tarih Dizisi 121

ISBN-13: 978-975-05-2264-2

© 2017 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2017, İstanbul

EDİTÖR Kerem Ünüvar

KAPAK Suat Aysu

KAPAK RESMİ Karlofça müzakereleri (1699) sırasında sınırların tespiti için çalışan görevlilerin tartışması (soldan sağa: Luigi Ferdinando Marsigli, Râmi Mehmed Efendi ve Carlo Ruzzini), Biblioteca di Bologna, Museo di Palazzo Poggi.

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Melis Oflas

DİZİN Berkay Üzüm

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

GÜNER DOĞAN

“Venediklü ile dahi sulh oluna”

17. ve 18. Yüzyıllarda
Osmanlı-Venedik İlişkileri

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	9
SUNUŞ.....	11
TAKDİM.....	13
ÖNSÖZ.....	15
GİRİŞ.....	21
Osmanlı-Venedik ilişkilerinin genel çerçevesi: Ana karakterler.....	21
Çalışmanın konusu ve metodu.....	34
Kullanılan kaynaklar.....	42
BİRİNCİ BÖLÜM	
SAVAŞ VE BARİŞ, KUTSAL BİRLİK VE OSMANLI	45
Barış'a giden yol (1691-1699).....	45
Bir İtalyan diplomatının barışa giden süreçte Osmanlı Devleti hakkında gözlemleri.....	50
Barış görüşmeleri: 1691-1692.....	65
Venedik'in Sakız Adası'nı işgali: Barış görüşmelerinin kesintiye uğraması.....	74
Dalmaçya sınırlarında savaş: Çitluk/Çitluk mağlubiyeti ve barış görüşmelerinin askıya alınması.....	77
Karlofça barışına giden süreç.....	98
Karlofça'da elçiler, tercümanlar ve araçlar.....	109

Savaşı ve barışı sona erdiren antlaşma: Karlofça (1699).....	118
Karlofça'da Osmanlı-Venedik müzakereleri: Karşılıklı diplomatik tavır.....	122
Karlofça'nın sonu ve <i>Quattro Borse Di Raso</i>	138

İKİNCİ BÖLÜM

SINIRDAKİ BARİŞ	141
Osmanlı-Venedik sınırı (1699-1701).....	141
Sınır müzakereleri.....	143
Muhaddidler ve ilk karşılaşmalar.....	153
İstanbul'da olağanüstü bir elçi: <i>Lorenzo Soranzo</i>	178
Sınır müzakerelerinin devamı: Osmanlı-Venedik-Avusturya sınırlarının kesinleşmesi.....	188
Sınır geçişkenliği: Sınırın içinde ve dışında olmak.....	196
Sınır müzakerelerinin tamamlanması.....	200

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SÜKÛNET DÖNEMİ	219
Savaşa giden yolda barış dönemi (1701-1713).....	219
Sultan II. Mustafa'nın sınırlardaki gölgesi: Bosna Paşası Halil.....	220
Osmanlı-Venedik sınırında tahrir çalışması.....	224

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

PASAROFÇA ANTLAŞMASI'NA GİDEN YOL	229
Son savaş (1714-1718).....	229
Balyosun esareti ve Venedik'e savaş ilan edilmesi.....	232
Osmanlı-Venedik sınırında savaş hazırlıkları.....	237
Sign/Sin Kalesi kuşatması.....	242
Savunmadan taarruza: Venedik'in <i>Imoschi/İmoçka</i> 'yı ele geçirmesi.....	250
Osmanlı Devleti'nin karşı saldırı hazırlığı ve Pasarofça barışına giden süreç.....	254
Pasarofça'da elçiler, tercümanlar ve araçlar.....	257
İstenmeyen barış: Pasarofça'da Osmanlı-Venedik müzakereleri ve karşılıklı diplomatik tavır.....	263

BEŞİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-VENEDİK SINIRI (1718-1721)	273
Nihai sınır.....	273
Müzakerelerin ve çizimlerin başlaması.....	276

Elçi <i>Carlo Ruzzini</i> İstanbul'da	281
Sınır müzakerelerinin devamı	284
Sınır müzakerelerinin tamamlanması: Osmanlı-Venedik sınırının kesinleşmesi	294
SONUÇ	297
EKLER	307
EK 1 Balyos, Padişahın Huzurunda	308
EK 2 Balyosun İstanbul'a Girişi	309
EK 3 Luigi Ferdinando Marsigli	310
EK 4 Karlofça'da Heyetler	311
EK 5 Karlofça'da Taraf Ülkeler	312
EK 6 Karlofça Antlaşması'nın Metni, Diplomatların Mühürleri	313
KNİN ve EK 7 Karlofça Müzakereleri Sırasında Sınırların Tespiti İçin Çalışan Görevlilerin Tartışması (Soldan sağa: Luigi Ferdinando Marsigli, Râmi Mehmed Efendi ve Carlo Ruzzini)	314
EK 8 Osmanlı Devleti'nin Karlofça Müzakerelerine Gönderdiği Görevlisi: Râmi Mehmed Efendi	315
EK 9 Osmanlı-Venedik Sınır Görevlilerinin Görünümü	316
EK 10 Luigi Ferdinando Marsigli'nin Çizimlerinde Üçlü Sınır Bölgesi	317
EK 11 Üçlü Sınır Bölgesi, Knin ve Çevresi	318
EK 12 Debelo Brdo ve Çevresi	319
EK 13 Knin Kalesi	319
EK 14 Knin ve Sing/Sin	320
EK 15 Venedikli Mühendis Melchiori'nin Sınır Haritası	321
EK 16 Osmanlı-Venedik Sınırı	321
EK 17 Pasarofça'da Osmanlı, Venedik Heyetleri ve Arabulucu Ülkeler	322
EK 18 1- Karlofça'dan Sonra Osmanlı-Venedik Sınırı: Grimani (Bize göre: Halil Paşa-Osman Ağa) Sınırı	323
2- Pasarofça'dan Sonra Osmanlı-Venedik Sınırı: Mocenigo (Bize göre: Osman Paşa-Hacı Mehmed Efendi) Sınırı	323
EK 19 Osmanlı-Venedik Sınırı ve Venedik Körfezi	324
KAYNAKÇA	325
DİZİN	357

KISALTMALAR

A.DVN.DVE.	Bâb-ı Âsafi Düvel-i Ecnebiye Defterleri
AE.	Ali Emiri
AOT	Anonim Osmanlı Tarihi
ASNP	Archivio di Stato di Napoli
ASVe	Archivio di Stato di Venezia
BAILO	Bailo in Costantinopoli
Bkz.	Bakınız
BM	Biblioteca Nazionale Marciana, Venezia
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi, İstanbul
BUB	Biblioteca Universitaria di Bologna
BUP	Biblioteca Universitaria di Padova
C.	Cilt
CA	Cevdet Askeriye
CD	Consiglio di Dieci
CH	Cevdet Hariciye
Confini	Provveditori Soprintendenti Alla Camera dei Confini
CT	Carte Turche
Çev.	Çeviren
Dispacci Cos.	Dispacci Costantinopoli
Dispacci Ger.	Dispacci Germania
D.BKL.d. Bab-ı Defteri	Büyük Kale Kalemî Defterleri
D.BŞM.	Başhuhasebe Kalemî Dosya Tasnifi

DT	Documenti Turchi
Ed.	Editör
Grimani, Diario	Archivio Privato Famiglia Grimani ai Servi, Diario
Grimani	Archivio Privato Famiglia Grimani ai Servi
Hat.	Hatt-Hümâyün Tasnifi
Haz.	Hazırlayan
İE.A.	İbnülemin Tasnifi Askeriye
İE.B.	İbnülemin Tasnifi Bahriye
İE.D.	İbnülemin Tasnifi Dahiliye
İE.H.	İbnülemin Tasnifi Hariciye
İE.M.	İbnülemin Tasnifi Maliye
MAE.	Ministero Affari Esteri
MAD.d.	Maliyeden Müdevver Defterler
MC.	Biblioteca Museo Correr (Venezia)
MD.	Mühimme Defterleri
MEBİA.	Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
NMH.d.	Nâme-i Hümâyûn Defterleri
OTAM	Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
PTM	Senato Dispacci, Provveditori da Terra e da Mar
Relazioni Collegio	Relazioni Finali di Ambasciatori e Pubblici Representante
RS	Raccolta Stefani
SDC	Senato Dispacci Costantinopoli
TDVİA	Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TRZ	Târih-i Râşid ve Zeyli
TSMK	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
TT	Tapu Tahrir Defterleri
TTK	Türk Tarih Kurumu
Vd.	ve diğerleri
Vol.	Volume
ZV.	Zübde-i Vekayiât

SUNUŞ

Altı yüzyıllık Osmanlı tarihinin dönemlerinin ve konularının çeşitli açılardan araştırılması için henüz keşfedilmeyi bekleyen veya bilindiği halde şimdiye kadar yeterince işlenmemiş arşiv malzemesinin, yazma ve basılı eserlerin var olduğunu biliyoruz. Yine, tarih araştırmalarının dönem dönem belirli konulara yoğunlaşmasının başka bazı alanların ihmaline yol açması da sıkça karşılaşılan bir durumdur. 20. yüzyılın bilhassa ikinci yarısında, genelde Batıda özelde bizde 1990'lara kadar siyasî ve diplomatik tarih alanları büyük ölçüde ihmale uğramıştır. Küreselleşme ve "yeni dünya düzeni" arayışları çağında ise bir yandan çok-kültürcülük eğiliminin de etkisiyle kültürel çalışmalar öne çıkarken öte yandan siyasî ve askerî tarih çalışmaları yeniden rağbet kazandı. Daha önce özellikle Annales okulunun ilk iki döneminin etkisi altındaki akademik tarihçiliğimiz böylece yeni yönelimler kazandı. Sınır çalışmaları, diplomasi, sefer organizasyonu ve savaş lojistiği, askerî devrimin etkileri vb. bir dizi tema bizde de tarih araştırmalarında öne çıkmaya başladı.

Güner Doğan'ın Osmanlı ve İtalyan arşivleri başta olmak üzere zengin bir belge koleksiyonu, yazma ve basılı kaynaklar ve geniş bir literatür taramasına dayalı olarak incelediği konu, Osmanlı Devleti'nin 1699 Karlofça Antlaşması'ndan 1718 Pa-

sarofça Antlaşması ve sonrasına uzanan süreçte Venedik ile yaşanan sınır tespit sorunları çerçevesinde dönemin siyasi, diplomatik, askerî manzarasıdır. Osmanlı tarihi açısından olduğu gibi Venedik açısından da önemli bir dönüm noktası olan bu sürecin ayrıntılı bir analizi, Avusturya ile yapılan sınır tespiti görüşmelerine de atıfta bulunulmak suretiyle, süreçte öne çıkan aktörlerin yakından tasviri, tarihî bağlamın iyi anlaşılması için aynı dönemde yapılmaktadır. Güner Doğan, haritacılıkta rakiplerinden geride kalan Osmanlı diplomatlarının dezavantajlarını da yetkinlikle gözler önüne seriyor.

Elinizdeki çalışma Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'nde, danışmanlığım altında Güner Doğan tarafından titiz bir şekilde yürütülen bir doktora tez çalışmasının kitaplaşmış biçimidir. Lisans öğrenciliği döneminde de araştırmacı ve sorgulayıcı bir zihne sahip olduğumu müşahede ettiğim Doğan, Osmanlı-Venedik ilişkileri tarihine, her iki tarafın kaynaklarını kullanarak önemli bir katkıda bulunmuştur. Tabii bunda en önemli etken, Güner Doğan'ın bilimsel araştırma heyecanı ve çalışkanlığıdır; bunun yanında Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümü'nün sağladığı rahat çalışma ortamı ile İtalya'da özellikle değerli meslektaşımız Prof. Dr. Maria Pia Pedani'nin yol göstericiliğini zikretmek hakşinaslık olacaktır. Güner Doğan'ı bu başarılı ve titiz çalışma için tebrik ediyor, kendisinin aynı azim ve çalışkanlıkla başka önemli araştırmalara imza atacağına olan inancımı ifade etmek istiyorum.

Prof. Dr. MEHMET ÖZ
7 Haziran 2017, Beytepe-Ankara

TAKDİM

Venedik Cumhuriyeti erken ortaçağlarda kurulduğundan beri Akdeniz’de iki ezeli rakibi olmuştur: bunların birincisi Ceno-va Cumhuriyeti, diğeri de Osmanlı Devleti’dir. Fatih Sultan Mehmet döneminin Akdeniz’deki fetihleriyle beraber Ceno-va doğu Akdeniz ve Karadeniz’deki ticaret kolonilerini kaybetmeye başlamış ve bu bölgede Venedik’e rakip olmaktan gerilemiştir. Aynı fetihler Venedik’in de doğu Akdeniz’deki kolonilerini gelecek iki yüzyıllık süreçte yitirmesine neden olmakla beraber, bu fetihler İtalyan yarımadasında aynı devletin bir dizi yeni fetihler yapmasına neden olmuş ve Venedik’in İtalyan politikasında başat bir devlet olmasını sağlamıştır. Venedik Cumhuriyeti 18. yüzyılın sonunda bağımsızlığını yitirene kadar doğu Akdeniz’in denizlerde en büyük siyasi ve askeri gücü olmuştur. Venedik ve Osmanlı arasındaki ilişki paradoksal bir biçimde rekabet ve partnerlik olarak özetlenebilir. Öyle ki Venedik genel Avrupa politikası dahilinde Osmanlı karşı savaş açtığı anda bile iki devlet arası ticaret el altından, iki tarafın da diplomatik protesto gösterilerine rağmen devam etmiştir. Fatih Sultan Mehmet Avrupa’ya açılışında en büyük rakip olarak Venedik’i görmekle beraber, daha çocukken tahta çıktığı zaman yaptığı ilk devletlerarası antlaşma da Venedik’le yapılan ticari antlaşmadır. İki devletin de Avrupa siyasi tablosunda gerileyişi tarihin bir cilvesi olarak gene Güner

Doğan'ın bu değerli çalışmasına konu olan 17. yüzyıl sonu ve 18. yüzyıl başlarına tekabül eder. Ortaçağın ve Rönesans'ın dev kapitalisti olmakla beraber Venedik'in bu dönemde iki yüzyıllık sorunu, global ticaretin İspanya, Portekiz, Hollanda ve İngiltere tarafından ele geçirilmiş olması ve eski dünyanın Akdeniz'inin artık merkezi rolden çıkmış olmasıdır. Osmanlı için sorun ise çok daha karmaşık olmakla beraber, temel olarak Osmanlı'nın idari, siyasi ve ekonomik global modern sisteme entegre olamamasıdır.

Bu genel bakıştan özele indiğimizde Venedik'in Osmanlı tarih yazımı için önemi nedir? Kısaca söylemek gerekirse, yeniçağ Osmanlı tarihinin bütünsel olarak ele alınması için Venedik kaynakları çok büyük bir önemi haizdir. Zira yeniçağ Avrupa'sının 15-17. yüzyıllar arası kültürel ve ticari olarak en önemli devleti Venedik'tir ve istihbarat ve moda da dahil Avrupa'ya buradan yayılır. Osmanlı'nın en önemli ticari ve siyasi partner-rakibi Venedik olduğuna göre herhalde daha fazla açıklamaya gerek yoktur. Uluslararası literatüre baktığımızda Venedik belgeleri yabancı akademisyenler tarafından yüzyıllardır bolca kullanılmış olmalarına rağmen, bütünsel bir açıdan tarih yazımı elbette Osmanlı kaynaklarının da kullanılmasını gerektiren sağlamalı araştırmacılıktır. Ülkemizde ikincisi kullanılırken, Osmanlı tarihçileri tarafından Venedik kaynaklarından ve genelde Avrupa belgelerinden az ve sınırlı bir biçimde faydalanılmıştır. Dr. Güner Doğan'ın çalışması iki taraftan da bu ek-siği kapatmaya çalışan dengeli ve öncü bir eserdir. Şahsi kanaatim şudur ki iki ülke arası ilişkilerin tarihini yazmak için iki ülkenin de dilini, kültürünü, havasını âdetlerini yaşayarak öğrenmek gerekir. Bu eser hem İtalya hem de İstanbul arşivlerinde uzun yıllar süren araştırmaların ve iyi bir tarihçinin olmazsa olmazı olan gurbet çilesi ve arşiv tozunun ürünüdür. Büyük bir emek ve ciddi bir akademik çalışmanın sonucu olan bu kitap hem az çalışılmış bir tema ve dönemde Venedik-Osmanlı ilişkilerine ışık tutacak, hem de iki tarafın arşiv belgelerini dengeli bir biçimde kullanması bakımından bir ilke adım atacaktır.

MUSTAFA SOYKUT, *Ankara, Nisan 2017*

ÖNSÖZ

Venedik, Napoli, Bologna, Cenova, Padova, Paris, İstanbul... Uzun bir araştırma sürecinin sonunda ortaya çıkan bu çalışma en temelde birinci elden kaynakların ışığında kaleme alınmıştır. Kitabın konusu ve kahramanları ise savaştan barışa uzanan bir süreçte Osmanlı Devleti'nin en sıkıntılı dönemlerinde yaşamış kişilerdir. Önceleri herhangi bir kavramdan yola çıkarak bir çalışma gerçekleştirmeyi hayal etmemiştim; ancak özellikle İtalyan arşiv ve kütüphanelerindeki uzun mesailerim sırasında bir kavram beni sürekli olarak onun üzerinde düşünmem noktasında zorladı. Bu kavram, çalıştığımız dönemi düşündüğümüzde muğlak bir “hat” olarak tasavvur edebileceğimiz sınırlardır. Sınırlar ve onun ayırdığı devletler, kişiler en temelde elinizdeki kitabın temel problemiği olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır. “Kurmaca” olan tarih çalışmasının “kurulması” için gerekli olan kavram ve onun içini dolduracak olan belge ve bilgilerin hiç şüphesiz konuyu açıklayacak mahiyette araştırmacıya kafi derecede malzeme sunması beklenmektedir. Belgelerin incelenmesi neticesinde ortaya çıkacak bir problematiğin çözülmesi tarihçiliğin temel meselelerinden biri olsa gerek. İşte bu kitap, belgelere dayalı bir anlatımın ortaya konulduğu bir inceleme ve belirli bir dönemin hikâye edildiği bir araştır-

ma eseridir. Bunu gerçekleştirirken ise, sınırları belgelerin yönlendirilmesi neticesinde belirlenmiş bir tarih aralığı tercih edilmiştir. 1691-1721 arası dönem Osmanlı Devleti'nin en sıkıntılı zaman dilimi olarak görülebilir. II. Viyana Kuşatması sonrasında başlayan türlü alanlardaki sorunlar Osmanlı Devleti'nin çok daha evvel sormaya başladığı “Yanlış giden neydi?” sorusunu daha sık sormasına sebep olmuştur. Devlet yanlışlığı şüphesiz yaşadığı yenilgiler sebebiyle çoğu zaman askeri alanda görmüş ve türlü tedbirlerle sıkıntıları düzeltmeye gayret etmiştir. Bunları gerçekleştirirken ise Osmanlı savaş makinesi ve elbette diplomasisi türlü aksaklıklara rağmen durmadan devam etmiştir.

Hiç şüphesiz Osmanlı Devleti'nin kurulduğundan beri en fazla mücadele ettiği devletlerden birisi Venedik Cumhuriyeti'dir. Bu nispeten küçük kent devletinin Osmanlı ile karşılaşması incelediğimiz tarihin çok gerilerine gitmektedir. Her iki devletin karşılaştığı noktalar evvela denizlerde olmuş ardından ise Osmanlı Devleti'nin hızlı ve bir o kadar başarılı fetihleri sayesinde Balkanlarda gerçekleşmiştir. Bosna Sancağı'nın sınırlarında Venediklilerle olan çatışma ve uzlaşma incelediğimiz tarihler arasında oldukça dalgalı bir seyir izlemiştir. 1683 tarihinin akabinde Kutsal İttifak'ın üyesi olan Venedik'e karşı Osmanlı Devleti'nin tavrı, Viyana Sarayı ile karşılaştırıldığında, çoğu zaman “küçümseyici” bir karakterdedir. Osmanlı Devleti için Venedik'e karşı gerçekleştirilecek politikanın temel meselesi onları Balkanlardan tamamen atmak üzerine kuruludur. Ancak bu tarz bir politika hayata geçirilmeye çalışılsa bile özellikle askeri ve ardından ekonomik sıkıntılar başarıya ulaşmayı engellemiştir. Bunun yanı sıra Osmanlı diplomasisinin Venedik'i çoğu zaman Avusturya'dan ayrı düşünmeye çalışması ise kutsal ittifakın “din” eksenli çağrılarını neticesinde başarıya ulaşmamıştır.

Barış girişimlerinin yoğunlaştığı 1691 sonrası Venedik sınır bölgelerindeki çok küçük kaleleri dahi ele geçiremeyen Osmanlı Devleti, İngiltere ve Hollanda elçilerinin iknaları neticesinde Karlofça'da barış masasına oturmaya razı olmuştur. Ancak barış masasında Osmanlı Devleti için temel muhatap Viya-

na Sarayı'dır. Osmanlı Devleti, daha sonraları Pasarofça Antlaşması'nda olduğu gibi, Venediklileri savaşa sebep olan tek sorumlu görüyor ve onları belgelere yansıyan ifadeyle, "kavmi-hilekâr" olarak düşünüyordu. İşte bu hilekâr devlet ile uzlaşan Osmanlı Devleti'nin diplomatlarının barış masasında hayranlık uyandırıcı tarzda bir diplomasi sanatı gerçekleştirdiklerini de ifade etmek gerekir. Osmanlı delegesi barış görüşmelerinde oldukça başarılı bir diplomasi örneği sergilemiş, büyük bir devletin temsilcileri olmasının vermiş olduğu vakurluk ve gurur onların diplomatik tavırlarına yansımış ve hatta yaptıkları görüşmelerde Venedik tarafını da kendilerine hayran bırakmışlardır.

Karlofça müzakerelerinde hususen tek bir Latince ifade, "uti possidetis, ita porro possideatis" ile ortaya konan mesele, yani " tarafların her birinin mevcut fetihlerini elinde tutması" şartı özellikle Osmanlı tarafını tam olarak tatmin etmiyordu. Ancak şu aşamada yaşanan türlü sıkıntılar onları barış yapmaya zorlamıştı. İşte bu barışın akabinde taraflar, her ülkenin sınırını yeniden tespit etmek adına bir komisyonun kurulması için anlaşmaya vardılar. Osmanlı-Venedik-Avusturya delegeleri ile gerçekleşecek olan sınır tespiti işlemleri yaklaşık olarak iki yıl sürmüş ve türlü sıkıntılar çekilmesine rağmen başarılı bir şekilde son bulmuştur. Her iki ülkenin karşısına tecrübeli diplomatlarını görevlendiren Osmanlı Devleti'nin sınır görüşmelerindeki çabasını ve tavrını vurgulamak yerinde olacaktır. Osman Ağa ve Kapıcıbaşı İbrahim Efendi'nin temsil ettiği diplomatların Venedik ve Viyana'nın tayin ettiği diplomatlar karşısındaki tavrında hiç aşağı kalır bir yan yoktur. Tam aksine rakiplerinin yaptıkları diplomatik hamlelere çoğu durumda uyguladıkları siyasetlerle benzer tarzda fazlasıyla karşılık vermişlerdir.

Sınırdaki barıştan sonra Venedik ile yaşanan sükunet dönemi Osmanlı Devleti için yeni savaşlar noktasında bir hazırlık dönemi olarak görülebilir. Daha evvel elden çıkan bölgelerin tekrar ele geçirilmesi için yapılacak olan savaşın tarihi ise 1714-1718 yılları arasında olacaktır. Venedik'in denizlerde sahip olduğu önemli yerlerini ele geçiren Osmanlı askeri, Balkan sınırlarına geldiğinde, daha evvel benzer örneklerini yaşadı-

ğı gibi, başarısız olmuştur. Sınır hattında aynı anda ya da farklı tarihlerde gerçekleştirilen kalelere yönelik saldırılarda olumlu netice elde edilememiş hatta eldeki bazı kaleler ise Venedik egemenliğine geçmiştir. İşte bu olumsuz tablo ve elbette Avusturya'ya karşı çok önemli bölgelerin elden çıkması Osmanlı Devleti'ni bir kere daha barış yapmaya yöneltmiştir. Karlofça'da olduğu gibi Pasarofça Antlaşması da Osmanlı Devleti'nin "istemediği" bir barıştı. Defaten söyleyecek olursak onlar için temel muhatap Viyana Sarayı idi. Venedik'e dair değişmeyen bu politik yaklaşım maalesef uygulama alanı bulmaktan ise yoksundu. Viyana Sarayı için Balkanlarda kendileri ile yapılacak barış ne kadar değerli ise Venedik ile sürdürülecek savaş ise bir o kadar önemli idi. İspanya'da yürütülen savaşa dikkatler yönelmişken Balkanlarda Venedik'in Osmanlı Devleti ile savaşması Viyana'nın politikasına ters düşüyordu. Bu bakımdan her daim yapıldığı gibi Venedik-Avusturya ittifakı tıpkı savaş meydanlarında olduğu gibi barış masasında da kendini bulacaktır. Buradan çıkarılacak sonuç, Venedik siyasetinin çoğu zaman Viyana Sarayı'nın arkasına sığınan durumudur. Savaş meydanlarında Avusturya askerinin desteğine ihtiyaç duyan Venedikliler, barış masasında da bu ihtiyacı benzer şekilde hissetmişlerdi.

Barışın taraflar arasında tesis edilmesinden sonra daha evvel yaşandığı gibi Osmanlı-Venedik ve Avusturya arasında tekrar sınırların tespit edilmesi amaçlanmıştı. Hacı Mehmed Efendi ve Selanik Mutassarrıfı Mustafa Paşa'nın görevli olarak bulunduğu sınır görüşmelerinde Osmanlı diplomatlarının son derece titiz ve iyi siyaset yapan kişiler olduklarını söylemeliyiz. Bölge haritalarının maalesef olmaması, sınır görüşmeleri çerçevesinde daha evvel yaşanan tecrübelerin çoğu zaman unutulmuş veya aktarılamamış olmasına rağmen Osmanlı diplomatları Venedikli ve Avusturyalı muhaddidlerle her ortamda başarılı müzakereler gerçekleştirmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin sınırlarında görevli diplomatlar için temel katalizör devletin onurunu ve menfaatini korumaktır. Ancak verilen görevin başarı ile sürdürülmesinin ve sonuçlanmasının temel kodu ise görevli olan diplomatın kellesinin gitme korkusudur. İşte bu görev bilinci

ve korkuya dayalı siyaset savaştan barışa Osmanlı Devleti'nin muhataplarına karşı tavrında belirleyici olmuştur.

Bu çalışma, genel çerçevesini çizdiğimiz hususların ayrıntılı olarak anlatılması sonucu ortaya çıkmıştır. Ele alınan tarih aralığında Osmanlı Devleti ile Venedik arasında iki savaş, iki antlaşma ve iki sınır çizimi gerçekleşmiştir. Dolayısıyla bilinçli olarak ve elbette belgelerin yönlendirmesi ile seçilen bu dönem, karşılaştırmalı bir analiz uygulanarak açık bir biçimde anlatılmaya çalışılmıştır.

GİRİŞ

Osmanlı-Venedik ilişkilerinin genel çerçevesi: Ana karakterler

Osmanlı Devleti ile Venedik Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerin başlangıç tarihini 14. yüzyılın ikinci yarısına kadar götürmek mümkündür. Venedik yöneticisi olan Doç'un (Doge)¹ I. Murad'ın Edirne'yi fethetmesinin akabinde tebriklerini sunmak için iki elçisini Padişah'a gönderdiği ve ondan ticaret konusunda bazı haklar elde ettiği bilinmektedir.² Bununla birlikte Venedik'e ulaşan ilk Osmanlı yetkilisinin de Venedik'in ciddi rakibi olan Cenova Kent Devleti'ne karşı oluşturulmak istenen bir ittifakı görüşmek üzere Osmanlı Devleti tarafından gönderildiği de malumdur.³ Bu ilk temaslardan sonra iki devlet

1 Venedik Cumhuriyeti'nin en yüksek makamıdır. Osmanlı belgelerinde "Venedi Doju" olarak anılmaktadır.

2 Maria Pia Pedani, "Venice", *Encyclopedia of The Ottoman Empire*, içinde, ed. Gabor Agoston-Bruce Masters, (Newyork, 2008), s. 581; Donald M. Nicol, *Bizans ve Venedik: Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine*, çev. Gül Çağalı Güven, (İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2000), s. 291; Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri: Selçuklulardan Bizans'ın Sona Erişine*, c.I, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000), s. 296-301; Paolo Preto, *Venezia e i Turchi*, 2. baskı, (Roma: Viella Libreria Editrice, 2013), s. 20.

3 Venedik'e gönderilen Osmanlı yetkilileri hakkında bkz. Maria Pia Pedani, *In Nome Del Gran Signore: Inviati Ottomani a Venezia Dalla Caduta Di Costantino-*

arasında yüzyıllardır sürecek olan bir ilişki döneminin de kapıları aralanmıştır. Öncelikli olarak yapılan ahidnâmeler⁴ bağlamında ekonomik düzlemde başlayan yoğun temaslar daha sonra bu maddi katalizörün de etkisiyle siyasi ve kültürel anlamda bir birlikteliğe doğru evrim kazanmıştır. Kuruluş döneminden beri Osmanlı Devleti'nin Anadolu coğrafyasında ve özellikle Balkanlarda artan hızlı ve bir o kadar başarılı gelişimi siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda iki devlet arasında yaşanan etkileşimlerin de temelini oluşturmuştur. Osmanlı Devleti'nin henüz beylik halinde iken karşılaştığı Venediklilerle olan teması karşılıklı çıkarların gerektirdiği devletlerarası anlaşmalara da zemin hazırlamıştır. Şunun altını özellikle çizmek gerekir ki, 11. yüzyıldan itibaren Anadolu'ya gelerek burayı yurt edinen Türklerin, Bizans tebaası olan değişik etnik gruplara ve dinlere bağlı yerli halk dışında karşılaştıkları Avrupalıların başında İtalyanlar gelmekteydi.⁵ Bu İtalyanlardan, Pisahları, Floransalıları, Amalfilileri ve Cenevizlileri⁶ bir kenara bırakacak olursak

poli Alla Guerra di Candia, (Venezia: Deputazione Editrice, 1994), s. 203-209. Bu eser daha sonra Türkçeye kazandırılmıştır. Bkz. M.P. Pedani, *Osmanlı Padişahının Adına: İstanbul'un Fethinden Girit Savaşı'na Venedik'e Gönderilen Osmanlılar*, çev. Elis Yıldırım, (Ankara: TTK Yayınları, 2011).

- 4 Venedik Cumhuriyeti ile Sultan I. Murad döneminden Sultan I. Mahmud'a kadar otuz ayrı ahidnâme imzalanmıştır. Bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. Hans Theunissen, *Ottoman-Venetian Diplomats: The Ahdnames. The Historical Background and The Development of a Category of Political-Comercial Instruments Together With an Annotated Edition of a Corpus of Relevant Documents*, (Utrecht Üniversitesi: Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1991); Maria Pia Pedani, *In Nome Del Gran Signore*, s. 210-212; Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri: Selçuklulardan Bizans'ın Sona Erişine*, s. 395-397. Son olarak Sultan I. Mahmud tarafından verilen ahidnâme metni için bkz. BOA, *AE.SMHD.I*. n.21086 ve n.21092.
- 5 Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri: Selçuklulardan Bizans'ın Sona Erişine*, s. 15-39.
- 6 İstanbul'da Bizans İmparatorluğu döneminden itibaren Venediklilerle en fazla rekabet halinde olan İtalyanlar Cenevizlilerdir. Kate Fleet, *Erken Osmanlı Döneminde Türk-Ceneviz Ticareti*, çev. Özkan Akpınar, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2009), s. 5-14. İncelediğimiz dönem itibariyle Cenevizlilerin Osmanlı Devleti ile olan ticari ve siyasi ilişkileri son derece azdır. Cenova Devlet Arşivi'nde sınırlı sayıda belgenin varlığı bu tespitimizi doğrular nitektedir. ASGe, *Archivio Segreto*, b.2172, b.2703 ve 2737D (Bu dosya içerisinde 1712 yılında Cenevizlilere Sultan III. Ahmed tarafından verilen kapitülasyonun orijinal bir nüshası da yer almaktadır).

Venedik Kent Devleti'nin en önde geldiğini söyleyebiliriz. Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden, İstanbul'un alınmasına kadar ki dönem içinde Ege kıyıları, Karadeniz kıyıları ve Anadolu coğrafyası İtalyan kent devletleri için eskiden olduğu gibi yoğun bir ticaret bölgesiydi ve bu ticaretin bir yönünü aralarında özellikle Venedik Kent Devleti'nin egemen bir konumda olduğu Batılı tüccarların ticari faaliyetleri oluşturmaktaydı. Bu ticari faaliyetler Osmanlı Devleti ile Venedik arasında meydana gelen savaşlar haricinde⁷ her ülkenin temsilcileri vasıtasıyla çoğu zaman aksamadan devam etmiştir. Her ne kadar Osmanlı Devleti, Venedik'e uzun süreli temaslarını gerçekleştirmek için bir elçi göndermediyse de Venedikliler, Sultan II. Mehmed zamanından itibaren Osmanlı İstanbul'unda balyos/bailo olarak adlandırılan elçisini bulundurma gereği duymuştur.⁸ Venedik Cumhuriyeti'nin temsilcisi olan balyos, aslında İstanbul'daki ilk daimi elçidir. Bizans dönemindeki elçilik görevlerini olduğu gibi devralmışlardır. Keza, Venedik Cumhuriyeti'nde elçilik, 11. yüzyıla dek uzanan çok eski bir kurumdur ve 1265-1268 yılları arasında Bizans'ın İmparator Mihail VIII. Paleolo-

7 Osmanlı Devleti ile Venedik Kent Devleti arasında 1463-1479, 1499-1503, 1537-1540, 1571-1573, 1645-1669, 1684-1699 ve 1714-1718 yıllarında savaşlar yaşanmıştır. Bkz. Maria Pia Pedani: "The Ottoman Venetian Frontier: 15th-18th Centuries", ed. Kemal Çiçek, *The Great Ottoman-Turkish Civilization* içinde, c. 1, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2000), 174. Osmanlı Devleti Balkan coğrafyasını fetih sürecinde, Dalmaçya kıyılarında, Bosna Eyaleti özelinde ve Friuli taraflarında Venedik ile çoğu zaman sınır savaşlarına da girmiştir. Bu bölgesel savaşlar her iki ülkenin antlaşmalar sonrası sınırdaş olmalarıyla barışa evrilmiştir. Ancak bu barış dönemleri 1718 yılında imzalanan Pasarofça antlaşmasına kadar sıklıkla kesintiye uğramıştır. Friuli savaşı hakkında bkz. Venezia, MC, *Correr, PD 343c.*; Maria Pia Pedani, "Turkish Raids in Friuli at The End of The Fifteenth Century", *Acta Viennensia Ottomanica, Akten des 13, CIEPO-Symposium, vom 21. Bis 25 September* içinde, (Wien: Instituts Für Orientalistik, 1999), s. 287-291; Roberto Gargiulo, *Mamma li Turchi: Il Leone e La Mezzaluna*, (Edizione Biblioteca Dell'Immagine, 2006), s. 67-132.

8 İsmail Hakkı Üzünçarşılı, *Osmanlı Tarihi: İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar*, c.II, 4. baskı, (Ankara: TTK Yayınları, 1983), s. 124. 18 Nisan 1454 yılında tanınan bu hak ile birlikte İstanbul'a gelen ilk Venedik elçisi Bartolomeo Marcello'dur. Bkz. Metin And, "XVI. Yüzyılda Elçiler ve Elçilikler", *Hayat Tarih Mecmuası* 3, (1970), s. 20; Mahmut Şakiroğlu, "Venedikliler", *İstanbul Ansiklopedisi* 7, (1994), s. 381; Mehmet İpşirli, "Elçi", *TDVIA* 11, (İstanbul: Türk Diyanet Vakfı, 1995), s. 8.

gos tarafından yeniden fethinin ardından tüm özelliklerini ve önemini kazanmıştır.⁹

Venedik'in Osmanlı Devleti'ndeki haber kaynağı olan balyos, Latince "Bajus" (vâsi, koruyucu) sözcüğünden gelen bir unvandır ve hem elçi hem de konsolos karşılığı olarak kullanılmıştır. Elçi olarak misafir bulunduğu ülke ile olan dostluğu devam ettirir, konsolos olarak da vatandaşlarının bütün çıkarlarını gözeterek ticari faaliyetlerini koruma ve himaye etme işi ile birlikte yasama ve cezalandırma işlemlerini de gerçekleştirdi. Çok karışık meselelerin çözümü noktasında balyos, şehir içinde faaliyet gösteren tüccarlar arasından seçilmiş, on iki kişiden oluşan bir meclise danışırdı.¹⁰ Bu danışma meclisinin yardımıyla balyos, Venedik'ten gelen emirleri uygulama, İstanbul içindeki vatandaşlar arasında meydana gelen anlaşmazlıkları çözmeye ilk merci konumunda idi.¹¹ Balyoslar ile maiyetleri "Casa Baiolaggia" veya "Palazzo di Venezia" diye adlandırılan kendilerine ait saraylarda ikamet ederlerdi.¹² Bu bina hem ikametgâh hem de elçilik binası olarak hizmet görürdü.¹³ Balyosların İstanbul'a gelişleri mevcut olan balyosların görev bitimi ile gerçekleşirdi. Osmanlı başkentine gelen balyos için önceden ayarlanmış diplomatik kurallar uygulanır ve "Venedik doju ve cumhuru tarafından asitâne-i saâdetde mukim olan orta elçisi rütbesinde olan balyosları tecdid olunmak iktizâ idüb cediden balyosları vürüd eyledikte öteden be-

9 Gilles Veinstein, "İstanbul'da İlk Daimi Sefaretlerin Açılması", *Bir Allame-i Cihan Stefanos Yerasimos*, c.II, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012), s. 719.

10 Tommaso Bertele, *Venedik ve Kostantiniyye*, çev. Mahmut H. Şakiroğlu, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012), s. 35-36. Ayrıca bkz. Maria Pia Pedani, "Bailo", *Encyclopedia of The Ottoman Empire*, ed.Gabor Agoston-Bruce Masters, (Newyork: 2008), s. 72-73; Eric R. Dursteler, *İstanbul'daki Venedikliler: Yeniçağ Başlarında Akdeniz'de Millet, Kimlik ve Bir Arada Varoluş*, çev. Taciser Ulaş Belge, (İstanbul: İş Bankası Yayınları, 2012), s. 48-61; Carlo Coco, "İstanbul'daki Venedik Topluluğu", *Erdem* 20, sayı 7, yıl 1991, s. 669.

11 Mahmut Şakiroğlu, "Balyos", *TDVIA* 5, (İstanbul: Türk Diyanet Vakfı, 1992), s. 43-47.

12 Balyos ve yanında bulunan hizmetlilerin listesi ve onların 1723-1724 yılına ait aldıkları ücretlere dair bir örnek için bkz; ASVe, *Senato Dispacci, Costantinopoli*, Busta: 178, Settembre 1724.

13 Carlo Coco, "İstanbul'daki Venedik Topluluğu", s. 669-670.